

Præsten i det folkevalgte menighedsråd -

Samvirke, embede og demokrati

På Fyens Stifts Menighedsrådsforenings årsmøde lørdag den 12. marts 2022

Sognepræst Jørgen Samsing Bendixen, Vor Frue, Odense

Jeg sidder i bestyrelsen i Fyens Stifts Menighedsrådsforening og i Landsforeningen og – og på den baggrund vil jeg sige noget om, hvad der optager mig i menighedsrådsforeningens arbejde og såmænd også i store dele af mit præstearbejde.

Det, der optager mig, er samvirket mellem menighedsrådets valgte og fødte medlemmer.

Menighedsrådslovens §2

Menighedsrådet består af mindst fem medlemmer, der vælges efter lov om valg til menighedsråd, og de i pastoratet tjenestemandsansatte sognepræster samt de overenskomstansatte præster, hvis ansættelse i pastoratet har en varighed af et år eller mere.

Det er en ganske særlig måde, hvorpå folkekirken har sammensat dens menighedsråd. Der er ofte lidt tvivl om, hvordan dette samvirke skal udføres i praksis, når rådet først er samlet. Den nye præst har måske ikke helt forstået, at hun er fuldgyldigt medlem af rådet, eller et nyt valgt medlem forstår ikke, at præsten faktisk er medlem med både tale og stemmeret.

Det er ikke som i kommunen, hvor vi har politikerne på den ene side og embedsmanden på den anden. Kommunaldirektøren eller en anden embedsmand er ikke medlem af byrådet. Her er folkekirken og dens menighedsråd anderledes. Der ligger noget ganske særlig gemt i, at det er skruet sådan sammen.

Menighedsrådet består af de folkevalgte og præst/præster, og opgaven er beskrevet i menighedsrådslovens paragraf 1:

§ 1 Sognets kirkelige og administrative anliggender styres af menighedsrådet, medmindre andet er særligt hjemlet i lovgivningen.

Stk. 2. Det påhviler menighedsrådet at virke for gode vilkår for evangeliets forkyndelse.

Opgaven tolkes ganske forskelligt. Nogle vil pege på, at menighedsrådet skal sørge for at rammerne er på plads, så præsten kan gøre sit arbejde, forkyndelsen. Andre ser opgaven lidt mere bredt. De gode vilkår er mere end blot at sikre en sund kirkebygning, et godt højtaleranlæg, gode ansatte medarbejdere, gode undervisningsforhold og en velholdt præstegård.

En menighed er mere end blot det at gruppe mennesker møder op til gudstjenesten, og menighedsrådet skal sætte rammer for det kirkelige liv i sognet - sådan lidt mere bredt forstået.

Nu er jeg ikke jurist, men teolog og præst, og når jeg hører om et råd og dens medlemmer, så tænker jeg straks på Paulus og hans smukke ord om kirken som et legeme.

Han bruger det smukke billede af et legeme og alle dets mange lemmer. Og han siger ord som, "I er Kristi legeme og hver især hans lemmer!" Det er ikke om menighedsråd, at han skrev sådan. Men det er interessant, at vi bruger begrebet medlemmer. Det gør vi mange steder i vores samfund. Man er medlem af en forening eller et parti. Man er medlem af folketinget, af et byråd, og altså også af et menighedsråd. Og medlemmer, ja lyt til ordet: lemmer der så at sige er "med" hinanden. Medlemmer, de skal bære sammen. Og i folkekirkens menighedsråd er der nogle, som er folkevalgte dertil, og der er nogle, som er kaldet af menigheden gennem de folkevalgte rådsmedlemmer. Som legemets lemmer skal virke sammen, sådan også et menighedsråd, alle dets medlemmer, de valgte og den og de, der så at sige er fødte medlemmer.

Et legeme består heller ikke kun af én del, men af mange. Siger foden: »Jeg er ikke hånd, altså hører jeg ikke til legemet,« er den dog alligevel en del af legemet, og siger øret: »Jeg er ikke øje, altså hører jeg ikke til legemet,« er det dog ligefuldt en del af legemet. Var hele legemet øje, hvad blev der så af hørelsen? Og var det hele hørelse, hvad blev der så af lugtesansen?

Ja sådan bruger Paulus legemet til at vise sammenhæng, samhørighed, samarbejde. Helt grundlæggende bruger han det til at sige, at vi har brug for hinanden, og at det at være afhængig af hinanden faktisk er af det gode. Et menighedsråd skal forsøge at arbejde sådan, til trods for forskellighed og uenighed, for det har en opgave: kirkelige og administrative anliggender og gode vilkår for forkyndelsen. Præsten/præsterne og de folkevalgte skal samvirke om denne vigtige opgave.

Præsten er i sin embedsførelse - dybt afhængig af menighedsrådet! Dette vil jeg hævde.

Det hedder ellers i menighedsrådslovens paragraf 37 sådan:

Præsten er i udøvelsen af sin pastorale forpligtelse, herunder sin forkyndelse, sin sjælesorg og sin undervisning, uafhængig af menighedsrådet.

Jeg er glad for denne paragraf om præstens uafhængighed i de pastorale forpligtelser. Den er nødvendig. Det er ikke menighedsrådets opgave at diskutere præstens søndagsprædiken og godkende den, eller hans konfirmandundervisning eller hendes sjælesorg for den sags skyld. Det har i mit mere end 20 års præstevirke heller ikke været min oplevelse, at menighedsrådet har villet det. De menighedsråd, som jeg har haft medlemskab af, har ladet mig passe det, der var mit, og har samtidig gerne villet tage ansvar både for debat og for at tage del i arbejdet med at være kirke i sognet.

Hermed ikke sagt, at det ikke sker, at et medlem eller dele af et råd søger at blande sig i det, der er præstens område. Sådan er det i et demokrati: Der er altid nogle, der forsøger at overskride egne kompetencer. I folkekirken sker det givetvis

både iblandt de folkevalgte og præsterne. Tilsynet med præsterne og deres pastorale forpligtelser ligger andetsteds, ikke hos menighedsrådene, men hos biskoppen og dermed også hos provsten.

Hvorfor er samvirket så væsentligt? Samvirket søger at forene to fundamentale størrelser i vores kirke, det historiske embede og det folkelige demokrati.

Det sidste behøver jeg ikke at argumentere for her her. En generalforsamling er vel næsten altid en fejring af demokratiet. I det demokratisk valgte menighedsråd ude i hvert enkelt sogn henter folkekirken sit mandat til at være folkekirke.

Demokratiet giver forankring og engagement og ejerskab. Derfor er folkekirken bygget nedefra af en menighed, der bruger dens kirke og af et råd valgt af denne menighed. Ligeledes er folkekirken forankret i staten med Folketinget som øverste lovgivende forsamling og Dronningen som hende, der underskriver også kirkens love, samt autoriserer de bøger, som ligger på kirkens alter.

I folkekirken er demokratiet en værdi, vi værner om. Demokratiet er ikke i udgangspunktet kristeligt, men forener sig rigtigt godt med et kristent syn på det enkelte menneske, hvor der tales om ansvar og lighed. Det var demokratiet. Og det demokrati skal så forenes med noget i kirken, der er langt ældre, nemlig det såkaldte embede, og jeg kan faktisk gå tilbage til den førnævnte Paulus-tekst, hvor han bruger billedet af legemet og dens mange lemmer. For i forlængelse af det føromtalte skriver han:

I er Kristi legeme og hver især hans lemmer. - Og i kirken har Gud sat nogle til at være for det første apostle, for det andet profeter, for det tredje lærere.

Når vi i en kristen kirke taler om embede, så er det embeder som biskop, præst, diakon og kateket. Biskop og præst kender I alle, diakonen arbejder med diakoni, omsorgsarbejde, og kateketen med den kirkelige undervisning. De embeder, vi kender bedst i vores folkekirkelige tradition er præst, provst og biskop – om kirke- og kulturarbejderen ses ud fra et embedssyn, det er vist nok et spørgsmål om

temperament og teologi – men lad det bare ligge – blot for at sige lidt om, hvad embedet er for en størrelse.

Kirkens embede hænger fundamentalt sammen med den opgave at forkynde og at døbe. Mathæusevangeliet afsluttes med det, vi kalder missions- eller dåbsbefalingen. Her udsender Jesus sine disciple, herefter apostle, med ordene om at de skal forkynde og døbe, og ikke mindst - at han er med dem alle dage indtil verdens ende.

I har hørt de ord, hver gang I har oplevet en dåb. Denne udsendelse og disse ord er i høj grad forudsætningen for det, vi kalder for embedet. Kirken står altid i denne opgave, og Jesu disciple, apostlene, som de nu kaldes, og alle de, der siden hen er kaldet til denne opgave, er så at sige noget af kirkens DNA. Vi er helt inde ved kernen, ved forkyndelsen af Guds evige nærvær. Embedet minder om det, som Jesus sagde dengang, og fastholder kirken på dens opgave gennem dette kald. Kirken er apostolsk, hedder det med et teologisk begreb, dvs. den står i denne opgave af at være sendt til verden. Denne opgave er det, som embedet er knyttet til.

Historisk har embedet derfor fyldt rigtigt meget, og med tiden var der en, der gjorde opmærksom på, at embedet kom til at fylde for meget. Martin Luthers reformation var et opgør med et embedssyn, der havde taget magten til sig, og endda kunne handle, bogstaveligt talt økonomisk, med Guds nåde. Embedet var magtfuldt, i dets selvforståelse placeret mellem Gud og mennesket. Det var ikke kønt, det kunne udnyttes til at kirken blev meget rig, og værre endnu, til egen vinding også økonomisk. Og værst til en udnyttelse af mennesker, som i bund og grund søgte trøst i dåbens ord om, at Gud var med dem.

Der kan nu også siges meget godt om forståelsen af embedet. Det placerer som sagt et ansvar for forkyndelse, forvaltning af sakramenterne, for sjælesorgen og for undervisningen. Det sikrede også tilbage i tiden en vis omsorg for fattige, syge og gamle. Folkeligt betød og betyder det meget, man ved, hvem præsten er, og har både tillid til og respekt for denne.

Historisk set var en af de største kritikere af embedet Martin Luther. Han frasagde sig paven, og vist nok også biskopper – han hævdede, at hverken institutionen kirken eller embeder som pave, biskop og præst kunne stille sig imellem det enkelte menneske og Gud – han fjernede magten fra kirken og fra embedet, og gav embedet til hvert enkelt menneske i dåben – enhver, som er døbt, er så at sige præst, sagde han. Vi kalder det for det almindelige præstedømme.

Magten frataget kirken og dens embede, sådan er Luthers kritik i høj grad at forstå. Men på trods af denne stærke og næsten ødelæggende kritik af det embede, som havde hele den kirkelige tradition bag sig – så beholdt han alligevel embedet i kirken – for en ordens skyld. Der skulle være en til at forkynde Evangeliet, forvalte sakramenterne, udøve sjælesorgen og tage sig af undervisningen, ja til alt det, som præsten har af opgaver – og det skulle gå ordentligt for sig. Det med denne orden er ikke noget, Luther selv fandt på, Når det er Luther, så har han det naturligvis fra Paulus – Luther gik tilbage til den tradition, som var baseret på Skriften.

Embedet i dag. I kender jeres præst eller præster, de fleste af jer her i forsamlingen også jeres provst og biskop. Og tager vi sådan folk i almindelighed, så er der rigtig mange, som kender deres præst, måske flere på landet end i byen. Embedet fylder faktisk rigtigt meget i en folkekirkelig virkelighed. Noget af det første, jeg erfarede, da jeg var ny præst, var, at jeg ikke mere først skulle skabe tillid. Tilliden var der på forhånd, jeg var deres præst. Og mennesker, jeg ikke kendte, fortalte mig ting, som de ikke havde delt med andre. Tilliden er der i høj grad til det embede, vi kalder præst, en tillid som naturligvis kan gå i stykker, og derfor skal det embede passes med flid.

Ved en ordination i domkirken, når en nyudnævnt præst første gang trækker i kjolen og gøres til præst, hedder det forinden selve ordinationen:

De, som i dag efter apostlenes skik under bøn og håndspålæggelse skal indvies til Guds ord tjeneste, er.....

Og ved en bispevielse, altså da vores biskop blev gjort til biskop med tilstedeværelsen af Dronningen, kunne vi hører denne indledning (Intimation – indledende proklamation:

Eftersom apostlen påminder os om at skønne på dem, som arbejder iblandt os og er vore forstandere, og agte dem højt i kærlighed for deres tjenestes skyld, så vil vi tage imod hende, der nu er sat til at føre tilsyn i menigheden, og bære hende og hendes tjeneste frem for Gud i bøn.

Disse indledende ord ved præsteordination og bispevielse, de fører tilbage til den tradition, som ved Jesu sendelse blev lagt på apostlene i den gamle missions- og dåbsbefaling.

Embedet er ikke demokrati, langt ældre end vores forståelse af demokrati, og forankret i bibelen og i hele kirkens tradition. Embedet er derimod en præst kaldet af menigheden. Her sætter demokratiet sig ind i vores ordening, for det er jo de folkevalgte rådsmedlemmer, der har den vigtige opgave at kalde en præst – og for dens sags skyld også biskop, dog sammen med præsterne.

Demokrati og embede. Det nye, som i Danmark kom med vores grundlov, som vi priser højt og fejrer på en generalforsamling som denne, og som vi ganske aktuelt mindes om af en frygtelig krig, et demokrati, som vi skal tage vare på og engagere os i - og så dette gamle, noget af kirkens dna, om man vil. De to værdier demokrati og embede forenes i begrebet "samvirke".

Søren Abildgård, Landsforeningens formand - om et brev han sammen med formanden for Præsteforeningen skrev til præsterne - siger sådan om samvirket:

Vi har skrevet et fælles brev, fordi det er vigtigt, at alle i menighedsrådet, læg som gejstlig, forstår, at samvirke er det helt centrale omdrejningspunkt for menighedsrådsarbejdet. Menighedsrådet har et samlet ansvar for både det administrative og for de kirkelige anliggender. Der er ikke en arbejdsdeling mellem præst og menighedsråd, for præsten skal også forholde sig til det administrative og menighedsrådet til det kirkelige. Det er et samvirke, der også udtrykker den

teologiske tanke, at et myndigt lægfolk og en præst, der er kaldet af menigheden, i samarbejde løfter opgaverne, forklarer Søren Abildgaard.

Jeg oplever nogle gange Præsteforeningen, som jeg også selv er medlem af, i diverse forhandlinger være meget hurtige til at fremhæve præstens uafhængighed af rådet. Det er jeg faktisk ikke så stolt af. Der må altså være noget, der kommer før denne uafhængighed.

Den store betænkning, der i sin tid kom om folkekirkens styre, opremsede klogt en række såkaldte pejlemærker for folkekirken:

- folkekirken og folket
- folkekirkens tilstedeværelse overalt
- rummelighed og frihed
- 2200 menigheder – én kirke
- præstens uafhængighed
- demokratisk legitimitet
- et nært forhold mellem staten og folkekirken.

På mange måder dygtigt og godt formuleret, men måske lige dygtigt nok fra præsternes side. Jeg formoder, at det var min forening, Præsteforeningen, der som pejlemærke pegede på at nævne "præstens uafhængighed". Præstens uafhængighed er væsentlig, men et pejlemærke, det er jeg ikke sikker på – havde man i stedet markeret præstens og menighedens gensidige afhængighed, så var jeg glad. Jeg fastholder og forfægter, at det er vigtigt med præstens uafhængighed i embedsførelsen. Men det var bedre, at man som pejlemærke havde skrevet "samvirket i menighedsrådet mellem valgte og fødte medlemmer", altså mellem læge medlemmer og gejstlige medlemmer. Uafhængigheden, hvor vigtig denne end er, er blot en kommentar til samvirket, nogle undtagelser, eller, bedre endnu, en uddybning af samvirket. Det er et udtryk for samvirke at give plads og rum og frihed til den anden.

Samvirke er vigtigt. Alle medlemmer skal gå helhjertet ind i rådsarbejdet, og det gælder også os præster. Og rigtig mange af mine kollegaer gør det. Jeg er sikker på, at mange præster helhjertet går ind i rådsarbejdet.

De mange ansatte, som der i de senere år er blevet til inden for folkekirken, har måske ændret lidt ved præstens selvforståelse. Præsten er blevet kollega og en af dem, der hører til i den personalegruppe, der sammen holder kalendermøde i de mange sognegårde, som også er kommet til. En præst kan naturligvis godt have et godt kollegialt forhold til organisten, kordegnen, kirketjeneren og medarbejderne på kirkegårde. Men identiteten skal mere være som medlem af det råd, der er arbejdsgiver. Sådan ser og forstår jeg mig selv, præst som født medlem af menighedsrådet før jeg er kollega med de af menighedsrådet ansatte medarbejdere. I samvirket finder jeg noget af min selvforståelse som præst.

Det samvirke er et særdeles vigtigt begreb, som vi i folkekirken bør bruge endnu mere, ikke alene lokalt i det enkelte menighedsråd, men også i provstiet, på stiftsplan og ja på landsplan. Samvirke er et udtryk for at demokratiet går hånd i hånd med traditionens embede. Demokrati skal tænkes sammen med kirkens rødder, med embedet! Og det skal tænkes ind i hele folkekirkens struktur – embedsteologi sammen med demokrati.

I selve menighedsrådsloven er ordet "samvirke" nu ikke specifikt nævnt, men det mere end antydes i §1 og 2. Kompetenceområdet er sognets kirkelige og administrative anliggender med det hovedanliggende at virke for gode vilkår for evangeliets forkyndelse, og placeret hos et menighedsråd bestående af folkevalgte og præster.

Og står begrebet "samvirke" ikke i selve loven, så var det faktisk med, da Folketinget i sin behandling fik det fremlagt. I den skriftlige fremsættelse af lovforslaget for Folketinget fra 2007 skriver Kirkeminister Bertel Haarder følgende:

Med lovforslaget præciseres det, at menighedsrådets valgte medlemmer og præster er gensidigt forpligtet til at samvirke om målsætningerne for det kirkelige

liv i sognet, at menighedsrådets overordnede ansvar er at sikre gode vilkår for evangeliets forkyndelse, og at dette ansvar både vedrører rammer (administrative anliggender) og indhold (kirkelige anliggender) samtidig med at det fastholdes, at præsten i udøvelsen af sin pastorale forpligtelse er uafhængig af menighedsrådet.

Nogle år senere (2018) i "Betænkning om præstemangel" skrives følgende om samvirke:

En vigtig ramme omkring præstens arbejde er menighedsrådet. Rådet udgør sognets ledelse og har ansvar for kirkens økonomi og er arbejdsgiver for kirkefunktionærerne, jf. lov om menighedsråd § 1. I menighedsrådsarbejdet skal præsten, som født medlem af menighedsrådet, og de valgte medlemmer virke sammen om at skabe gode vilkår for kirkens liv og vækst. Præsten har som teologisk sagkyndig en særlig viden og indsigt, som præsten bidrager med i menighedsrådsarbejdet. De valgte medlemmer bidrager som repræsentanter for sognets medlemmer af folkekirken med deres ønsker til og interesse for det kirkelige liv. Samvirket sker med andre ord i respekt for hinandens fagområder og kompetencer, både når det gælder almindelige driftsopgaver, administration og rammerne for præstens forkyndelsesopgave. Sammen skal menighedsrådet drøfte og overveje, hvordan man som menighedsråd vil administrere og udvikle det kirkelige liv i sognet.

Og videre: En frugtbar målsætnings- og prioriteringsproces forudsætter derfor et samvirke mellem menighedsrådets valgte medlemmer og præsten/præsterne. Det er i den forbindelse vigtigt at understrege, at præsten er fuldgyldigt medlem af menighedsrådet, og deltager i menighedsrådets afstemninger (på nær nogle ganske få undtagelser). Præsten har altså sammen med de øvrige menighedsrådsmedlemmer ledelsesansvar i forhold til de ansatte kirkefunktionærer, de økonomiske prioriteringer, bygningsvedligeholdelse, kirkegårdsdrift, budget, regnskab og planlægning af sognets årsplan. Præsten kan efter menighedsrådets ønske påtage sig opgaven som daglig leder i forhold til de ansatte kirkefunktionærer og kan desuden vælges til formand for menighedsrådet.

Præsten er imidlertid uafhængig af menighedsrådet i forhold til forkyndelse, sjælesorg og undervisning, men præstens medlemskab af menighedsrådet forpligter præsten på menighedsrådets drøftelser og beslutninger, og præsten har i denne sammenhæng et særligt ansvar for at sikre, at det kirkelige arbejde har et evangelisk luthersk grundlag.

Jeg har talt om samvirket mellem menighedsrådets folkevalgte medlemmer og deres præst eller præster. Jeg vil afslutningsvist understrege, at samvirke er noget mere end samarbejde. Det er ikke to partnere, som mødes, men det er helt grundlæggende dette fælles anliggende for folkevalgte og præst/præster at være menighedsråd.

Jeg har ikke været konkret og gået ind i, hvordan det daglige samvirke så skal udmønte sig, for det kan gøres på forskellige måder. Det væsentlige er, at det er et samvirke, et fælles anliggende.

Jeg har gennem mine år som præst været velsignet med gode menighedsråd. Jeg har også oplevet konflikter, for sådan er demokrati. Det er jo netop et forsøg på, at vi kan mødes også med vores forskelligheder og søge at lytte til hinanden. En enkelt gang har biskoppen måtte ind over, et tilsyn, som jeg værdsætter og som jeg grundlæggende betragter i lyset af samvirket.

Jeg er så imponeret af den indsats, der bliver gjort fra de folkevalgtes side. Der er godt nok mange opgaver, der bliver løftet ad den vej. Jeg har stort set altid oplevet et nært samarbejde med menighedsrådets formand: en fortrolighed, en gensidig støtte, mange samtaler mellem møderne, et engagement uden lige. Det er utroligt, hvor mange opgaver en formand løser. Jeg kunne ikke klare mig uden, og jeg har altid følt mig i et taknemmelighedsforhold til de formænd, jeg har samarbejdet med.

Og det er vel samvirkets vigtigste forudsætning, glæden over at have hinanden, den tro, at den gensidige afhængighed er af det gode. Her vil jeg slutte min tale om samvirket.